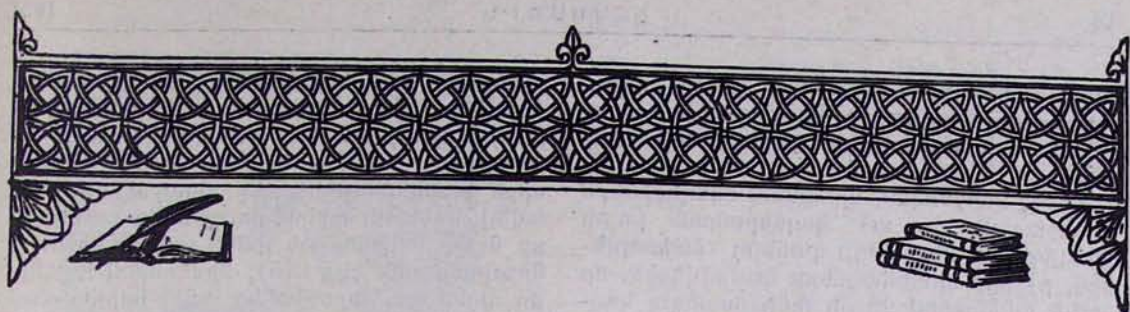

ՎՐԵԾ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ

FREND W. H. C. 'THE RISE OF THE MONOPHYSITE
MOVEMENT' (CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1972),
XXVII + 405

Պրոֆ. Ֆրենդի այս նոր գիրքը՝ «Միաբնակ շարժման առաջացումը», նշանակալից ներդրում է եկեղեցական և վաղ Բյուզանդական Կայսրության պատմության ուսումնասիրության համար։ Այն բարդ քաղաքական, եկեղեցական և քրիստոսաբանական վեճերը, Քաղկեդոնից սկսած մինչև Սրբազան արշավանքների ժամանակաշրջանը, ներկայացվում է այս գրքում իր բոլոր մանրամասնություններով և ամենայն ճշգրտությամբ, որն, անշուշտ, վկայում է հեղինակի հմտության մասին աստվածաբանության և եկեղեցական պատմության ասպարեզում։ Գիրքը պարունակում է գրականության ընդարձակ ցուցակ առաջնակարգ և երկրորդական աղբյուրների միաբնակ շարժման վերաբերյալ։ Այս լայնածավալ գրականության համագումարումը մեկ հատորի մեջ առարկայականորեն գրախոսվող գիրքը դարձնում է լավագույն գիտական ուսումնասիրություններից մեկը տվյալ շարժման առնչությամբ գրված։ Հին արևելյան եկեղեցիների և արևելյան ուղղափառ եկեղեցիների տեսակետից այն առավել նշանակալից է դառնում, երբ լուրջ աստվածաբանական խորհրդակցություններ են տեղի ունենում երկու եկեղեցական հատվածների ներկայացուցիչների միջև։

Պրոֆ. Ֆրենդը շատ համոզիչ կերպով մի անգամ ևս շեշտում է այն կետը, որ միաբնակ շարժման գլխավոր և առաջնակարգ ուղեցույցն ուղղափառ դավանանքի և ճշգրիտ տերմինաբանության հաստատումն էր։ Նա գիտակցորեն, փաստերի հիման

վրա մերժում է այն բազմաթիվ բյուզանդական և եկեղեցական պատմիչների տեսությունը (կրկնված շատերի կողմից), որ միաբնակությունն արտահայտում է փոքրամասնությունների (ասորի, հայ, ղպտի) կենտրոնախույս և քաղաքական անկախություն ունենալու ձգտումները։ Ըստ հեղինակի ճիշտ չէր լինի միաբնակ շարժումը սահմանափակել և այն ներկայացնել որպես մի շարժում, որ արտահայտում է տվյալ փոքրամասնությունների տնտեսական-քաղաքական դժգոհությունները բյուզանդական քաղաքական ճնշումների դեմ։ Պրոֆ. Ֆրենդը համոզված է, որ մի տեսակ ընդհանուր պահանջ կար քաղաքական և եկեղեցական միության համար, որ առկա է արևելյան աստվածաբանական մտածողության մեջ՝ «Աստված է նախատեսել ներդաշնակությունը և համերաշխությունը եկեղեցու և պետության միջև՝ կայսրի նախախնամական հրկուղության ներքո» (էջ 97)։ Հակաքաղկեդոնականները նույնքան շահագրգռված էին միության հաստատման համար, որքան ինքը կայսրը։ «Որքան ժամանակ որ առկա էր այն հույսը, որ կայսրերը պիտի կարողանան հերքել Քաղկեդոնի ժողովը և նրա որոշումները, միաբնակ եկեղեցու առաջնորդներն իրենց առանձին եկեղեցիները չհաստատեցին, այլ պահանջեցին իրենց հետևորդներից, որ հնազանդ մնան կայսրին» (էջ 79)։ Եվ դարձյալ շարունակում է հեղինակը. ««Մի բնություն» դավանանքը ենթադրում էր կայսերական իշխանությունը մարդկության վրա, սակայն ազատ և ան-

կախ քաղկեդոնականության բոլոր դուալիստական հետքերից»: Մի համոզված միաբնակ «համաձայն չէր բաժանում» (էջ 357):

Բայց, վերջապես, միաբնակ եկեղեցիներն առաջացան, երբ՝ ա) կայսերական բոլոր ջանքերը մի միջին ելք գտնելու ձախողվեցին, բ) երբ միաբնակները համոզվեցին, որ այլևս անհնարին պիտի լինի համոզել կայսրին կամ քաղկեդոնականներին հրաժարվել Չորրորդ տիեզերական ժողովից, և գ) երբ կայսերական քաղաքականությունը դիմեց հալածանքի հատկապես Հուսիսհիսնու կայսրի իշխանության օրով միաբնակների հանդեպ:

Պրոֆ. Ֆրենդն իր այս գրքով ցուցադրում է իր կատարյալ տիրապետումը այն քրիստոսաբանական դժվար և փափուկ հարցերին, որ զբաղեցրեց այդ դարաշրջանի մեծագույն մտածողներին:

Սակայն գրախոսողիս պարտքը պետք է լինի նշել մի շատ ոչ արդարացի և մի քիչ անտեղի այսպանումը, որ հեղինակը թույլ է տալիս, երբ գրում է Կյուրեղ Աղեքսանդրացու քրիստոսաբանության մասին. «Կյուրեղի Քրիստոսը մնում է որպես վերացականություն, իր մարդկային բնությունն այնքան սերտ հարաբերության մեջ է աստվածային աշխարհի հետ, որ անցմանը է մնում մարդկային չափանիշներով, և այն փրկությունը, որ խոստացվում է մարդկությանը, միայն հասկանալի կլինի պանթեիստիկ միջավայրում, որտեղ հոգի-ճակատագիրը կրանվում է այն կյանքի աղբյուրի մեջ, որից առաջացավ: Չկա աստվածաշնչական հիմք իր մտածողության մեջ...» (էջ 125):

Արևմտյան եկեղեցին համեմատաբար աղքատացած էր լատին աստվածաբանության և տարված կարգապահական խնդիրներով. ոչ կարող էր և ոչ էլ երբեք իրապես ցանկացավ քալլ պահել հույն քրիստոսա-

բանական մտածողության զարգացման հետ (էջ 235—236): Հակառակ այն օրինական համաձայնության երկաթականների և արեվելյան քաղկեդոնականների միջև, նրանց միջև իրականության մեջ առաջացավ շատ ավելի փափուկ տարբերություններ. «Որքան որ նուրբ և մշակված լինեն այն տարածությունները» (էջ 275), հիմնական արգելքը միության շարունակեց լինել քրիստոսաբանական տերմինաբանությունը և Քաղկեդոնի ժողովի որոշումների ուղղափառության մակարդակը: Մեկ անգամ որ բանակցությունները դադարեցին, միաբնակ աստվածաբանությունը սկսեց նահանջել և «դպրոհի և ասորի աստվածաբանները դժվարություն ունեցան մշակելու համար հիմնական տերմինաբանություն, նույնիսկ այն մի շարք շատ հիմնական քրիստոսաբանական տերմինների համար, որ միայն գոյություն ունեին հունարեն լեզվով:

Իր վերջաբանի մեջ հեղինակը նշում է ամբողջ միաբնակ շարժման անտեղծվածը, այն, որ «ինչքան էլ որ միաբնակների ատելությունը Կ. Պոլսի նկատմամբ զարգացավ, այնուամենայնիվ նրանք պիտի ուզեցին շարունակել իրենց բանակցությունները քաղկեդոնականների հետ, որպեսզի հնարավորություն ստեղծվեր անընդհատ վերամշակելու և կատարելագործելու իրենց դավանանքը, որ միայն կարելի պիտի լիներ մեծագույն մտածողների մտքերի փոխանակության շնորհիվ» (էջ 357): Բաժանված Բյուզանդիոնից, միաբնակների ավանդույթները դարձավ զուտ գոյատևման կովաններ, մահմեդական կրոնի շփման զոհ:

Հայ եկեղեցուն նվիրված գլուխը (էջ 308—315) հեղինակը հիմնականում գործածում է գեր. Գ. Սարգսյանի «Քաղկեդոնի ժողովը և հայ եկեղեցին» և Վ. Իգլիսյանի «Քաղկեդոն և հայ եկեղեցին» ուսումնասիրությունները:

